

Tatjana Pišković
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
taya.piskovic@yahoo.com

SINTAKTIČKA NARAV GRAMATIČKOGA RODA

Kad god se problematizira kakvo pitanje u vezi s gramatičkim rodom, nezaobilazna je Hockettova definicija rodova kao imeničkih klasa »koje se odražavaju u karakteristikama pridruženih im riječi«. Tako je rod određen kao kategorija sa sintaktičkom realizacijom koja se ne otkriva na samoj imenici, nego se očituje u reagiranju njezinih rodno varijabilnih modifikatora. U ovome će se radu nastojati dokazati da definiranje gramatičkoga roda sročnošću najbolje opisuje njegovu narav. Naime pojavili su se neki pokušaji revizije i/ili diskvalifikacije Hockettove definicije roda, pa će se primjerima iz hrvatskoga jezika pokušati opovrgnuti alternativna određenja roda. Pokazat će se da su ne-sintaktičke definicije roda vrlo ograničene i da se mogu potkrijepiti oskudnim korpusom imenica iz pojedinih jezika. To znači da valja osporiti stav kako je rod morfološka ili derivacijska kategorija i dokazati da je univerzalno tumačenje roda ono sintaktičko.

1. Formalne i semantičke tehnike klasifikacije imenica

U svakome jezičnom sustavu postoje kriteriji i vrijednosti prema kojima su određene jezične jedinice grupirane i odijeljene od drugih. Izoliraju se različite vrste riječi, svojstva po kojima se one međusobno razlikuju, inherentne vrijednosti prema kojima se definiraju, flektivna obilježja prema kojima se mijenjaju i mehanizmi kojima uspostavljaju odnos prema izvanjezičnoj stvarnosti. Svaka se od tih varijabla može proučavati kao osnova distribucije jezičnoga materijala u ograničen broj klasa. Za opis u ovome radu odabrana je jedna inherentno-flektivna vrijednost koja figurira kao klasifikacijska sila imeničkoga inventara i kao flektivna kategorija pridjevskih riječi u hrvatskome jeziku. Riječ je o gramatičkome rodu, kate-

goriji kojoj nijedan lingvist ne poriče kategorijalan status, ali mnogi dvoje o mogućnosti njezina preciznoga definiranja.

Rod je svoj status gramatičke kategorije zavrijedio zahvaljujući uređenju i organizaciji imeničkoga inventara u brojnim jezicima. No rod nika-ko nije jedini kriterij prema kojemu se imenice klasificiraju, pa ga, kako bi se bolje opisao, valja suprotstaviti ostalim sredstvima i metodama razvrstavanja imenica u klase. Danas se najviše pažnje posvećuje semantičkim osnovama i semantičkoj organizaciji jezičnih sustava; stoga se ponekad čini da su neki indoeuropski jezici pomalo zanemareni u takvim istraživanjima. Naime većina njih zbog svoje formalnosti, dostupnosti korpusa, gramatikaliziranosti i logičnosti svojih klasifikacijskih tehnika mnogim lingvistima nije dovoljno egzotična. Zato se oni sve više okreću jezicima koji imaju »semantičko-konceptualnu osnovu jer je to danas glavna struja (engl. *mainstream*) u istraživanju imeničke klasifikacije« (Senft 2000:1). Postoji dakle osnovna dihotomija između formalnih i semantičkih klasifikacijskih tehnika imenica:¹ s jedne su strane jezici sa sustavom gramatičkih rodova i imeničkih klasa (engl. *noun class systems*), koji predstavljaju formalne sustave, a s druge su strane jezici sa sustavom klasifikatora (brojevnih, posvojnih, lokalnih i sl.), koji predstavljaju semantičke sustave. Za prve je karakteristično formalno slaganje rodno varijabilnih riječi s imenicama, »visok stupanj gramatikalizacije, malen broj zatvorenih klasa i nizak stupanj semantičke transparentnosti« (Zubin 1992:42). Kriterij po kojemu se imenice tako klasificiraju obično ima status gramatičke kategorije.

U primjerima 1–9 postojanje podudarnih markera na različitim riječima jamči pripadnost istomu sročnosnom razredu (engl. *agreement class*; usp. Corbett 1991, 2006). Markeri su označeni masnim slovima kako bi se pokazalo da mogu biti i prefiksi (npr. u marinskome jeziku i u svahili-ju), i infiksi (npr. u marinskome jeziku), i sufiksi (npr. u ruskome i hrvatskome jeziku).

Ruski jezik

- (1) žurnal-**ø**, kotor-**ij** ležal-**ø** na stole
'časopis-**ø** koj-i je ležao-**ø** na stolu'
- (2) knjig-**a**, kotor-**aja** ležal-**a** na stole
'knjig-a koj-a je ležal-a na stolu'

¹ Hellinger – Bußmann (2003:4–6) najprije razlikuju jezike u kojima postoji određeni način (sustav) klasifikacije imenica od onih koji takva sustava nemaju: u prvima se imenice dijele u skupine prema različitim kriterijima, a u drugima takve klasifikacije nema ili je toliko rudimentarna da se ne može držati sustavnom, pa kriterij prema kojemu je provedena ne zaslužuje ni status gramatičke kategorije ni status klasifikatora.

- (3) pis'm-o, kotor-oje ležal-o na stole
'pism-o koj-e je ležal-o na stolu' (Corbett 1991:111)

Marindski jezik²

- (4) e-pe   anem   e-pe   akek   ka
I- DEMONSTR.   muškarac   I- DEMONSTR.   lagan.I   jest
'T-aj muškarac-ø je lagan-ø.'
- (5) u-pe   anum   u-pe   akuk   ka
II- DEMONSTR.   žena   II- DEMONSTR.   lagana.II   jest
'T-a žen-a je lagan-a.'
- (6) e-pe   de   e-pe   akak   ka
III- DEMONSTR.   drvo   III- DEMONSTR.   lagano.III   jest
'T-o drv-o je lagan-o.'
- (7) i-pe   behaw   i-pe   akik   ka
IV- DEMONSTR.   stup   IV- DEMONSTR.   lagan.IV   jest
'T-aj stup-ø je lagan-ø.' (usp. Corbett 1991:116)

Svahili

- (8) ki-kapu   ki-kubwa   ki-moja   ki-lianguka
7-košara 7-velika   7-jedna 7-pala
'Jedn-a je velik-a košar-a pal-a.' (Corbett 1991:117)
- (9) Vi-faru   wa-le   wa-kubwa ni   wa-kali.
8-nosorog 2-DEMONSTR.   2-velik   jesu   2-opasan
'T-i velik-i nosoroz-i jesu opasn-i.' (Beck 2003:315)

Prva su tri primjera iz ruskoga jezika, koji ima tri gramatička roda: muški, ženski i srednji, a markeri sročnosti dolaze s desne strane osnove. U prvome primjeru imenički kontrolor³ muškoga roda *žurnal-ø* motivira na svojim metama *kotor-ij* i *ležal-ø* izbor markera koji ih uvrštava u isti, maskulin-ski, sročnosni razred; u drugome je primjeru imenički kontrolor ženskoga roda (*knjig-a*) i njegove mete *kotor-aja* i *ležal-a* imaju markere femininskoga sročnosnog razreda; naposljetku u trećemu primjeru imenički je kontrolor srednjega roda (*pis'm-o*) i na svojim metama (*kotor-oje* i *ležal-o*) motivira pojavu markera neutrumškoga sročnosnog razreda. Sljedeća su četiri primjera iz marinskoga jezika. Riječ je o jednome od brojnih jezika Papue Nove Gvineje koji ima četiri gramatička roda ili četiri imeničke klase.

² Riječ je o jeziku iz istoimene porodice marindskih jezika (*boazi*, *varkai* itd.), jedne od brojnih porodica jezika Papue Nove Gvineje (Matasović 2001:186). Njime govori oko sedam tisuća govornika (Corbett 1991:116).

³ Termini *kontrolor* i *meta* rabe se prema Corbettu (1991; 2006). Kontrolori su riječi stabilna roda ili riječi bez mocije koje determiniraju, odnosno kontroliraju rod riječi s mocijom. To znači da su mete riječi promjenjiva roda i da im je izbor roda uvjetovan sročnošću s kontrolorom.

Obilježavaju se rimskim brojkama, a imenice se u njih svrstavaju prema značenju: u I. klasu ulaze imenice koje označavaju muškarce, u II. one koje označavaju žene i životinje, u III. imenice za biljke i drveće, a u IV. ostale imenice. Markeri sročnosti pojavljuju se i kao prefiksi i kao infiksi u riječima koje funkcioniraju kao mete imeničkim kontrolorima. U primjerima 4–7 kontrolori su imenice *anem*, *anum*, *de* i *behaw*; okružene su demonstrativima *e-pe*, *u-pe*, *e-pe* i *i-pe* na kojima se marker sročnosti pojavljuje kao prefiks, dok u pridjevskoj meti *ak-k* dolazi kao infigirani vokal: *-e-* za I. sročnosni razred, *-u-* za II, *-a-* za III. i *-i-* za IV. (Corbett 1991:116). Dakle princip potvrđivanja pripadnosti istomu sročnosnom razredu jednak je u obama spomenutim jezicima: imenički kontrolori motiviraju pojavu podudarnih sročnosnih markera na svojim metama. Tako je i u svahiliju, koji ima petnaest imeničkih klasa obilježenih arapskim brojkama (usp. Beck 2003:313), a markeri sročnosti pojavljuju se kao prefiksi i na kontrolorima i na metama. Jedna od karakteristika onoga tipa sročnosti koju Corbett (1991:117; 2006:87–90) naziva *aliteracijskom sročnošću* i koje je kanonski primjer upravo sročnost u svahiliju činjenica je da se na samome imeničkom kontroloru nalazi unificirani marker sročnosti koji jasno indicira imeničku klasu, a isti se marker potom pojavljuje i na različitim metama (pridjevu, broju i participu u primjeru 8). Međutim zbog postojanja dvaju različitih tipova sročnosti u svahiliju, koje Heine (1982:194) naziva automatskom i semantičkom sročnošću, imenički kontrolor može sadržavati marker jedne imeničke klase, a mete markere koje druge imeničke klase.⁴ U primjeru 9 imenički kontrolor *vi-faru* 'nosorog' sadrži marker osme imeničke klase, ali na njegovim se metama (*wa-le*, *wa-kubwa*, *wa-kali*) pojavljuje marker druge imeničke klase koji »upozorava« na to da kontrolor označava nešto živo.

U semantičkim sustavima postoje »morfemi koji klasificiraju i kvantificiraju imenice prema semantičkim kriterijima« (Senft 2000:21) kao što su živost, ljudskost, rodbinska veza, spol, vidljivost, konkretnost, zbirnost, pojedinačnost, oblik, dimenzija, veličina, funkcija, pripadnost itd. Prema A. Aikhenvald (2000) postoje sljedeće vrste semantičkih klasifikatora: *imenički klasifikatori* (kategoriziraju imenicu samu po sebi, neovisno o njezinu slaganju s drugim riječima; primjer je australski jezik *yidiny*), *brojevni kla-*

⁴ Corbettova aliteracijska sročnost ekvivalentna je Heineovoj automatskoj sročnosti: isti se marker sročnosti pojavljuje i na kontroloru i na svim metama. Semantička se sročnost veže uz kontrolore koji označavaju što živo, a mogu se pojaviti u bilo kojoj od prvih jedanaest imeničkih klasa, zbog čega im nedostaje jasna oznaka živosti. Tu odgovornost zato preuzimaju njihove mete koje iznevjeravaju automatsku sročnost vežući se s markerima klase rezervirane za imenice s obilježjem [+ živo] (usp. Beck 2003:315).

- (11) na no-qu yaqona
ČLAN KLASIF. 'općenito' – moja kava
'moja kava' (koju sam uzgojio ili je namjeravam prodati) (Aikhenvald 2000:3)

U primjerima 10–11 pojavljuju se različiti relacijski klasifikatori (*me-*, *no-*) uz imenicu *kava* jer imenica ulazi u različite odnose sa subjektom/posjednikom: ili je on zadržava i konzumira (10) ili je uzgaja da bi je distribuirao (11).⁸

Pregled osnovnih razlika između formalnih i semantičkih sustava imeničke klasifikacije među prvima je sažeo Dixon (1982; 1986) uzimajući u obzir tri osnovna kriterija prema kojima se ta dva suprotstavljena klasifikacijska mehanizma aktualiziraju: veličinu, realizaciju i domet.

Tablica 1. Razlike između rodova/imeničkih klasa i klasifikatora (Dixon 1986:106–107).

	Rodovi i imeničke klase	Klasifikatori
Veličina	Maleni zatvoreni skupovi	Mnogobrojni
Realizacija	Zatvoreni gramatički sustavi	Slobodni oblici
Domet	Obilježavanje klase nikad nije posve vezano samo za imenicu	Ne postoje oznake klase izvan imeničke fraze

U jezicima sa sustavom rodova i imeničkih klasa sve su imenice raspodijeljene u ograničen broj skupina. Već se na primjerima iz ruskoga jezika i svahilija moglo uočiti da je broj imeničkih klasa veći od broja rodova. Međutim to ne ugrožava procjenu da je broj klasa izlučenih na temelju sročnosnoga kriterija malen jer se kreće od dva do dvadeset (Dixon 1986:106). U takvim sustavima svaka imenica pripada samo jednoj skupini, odnosno malo je onih koje mogu pripadati većemu broju skupina. Za razliku od toga klasifikatora je mnogo, od stotinu (npr. u vijetnamskome jeziku) do čak četiristo (npr. u majanskome jeziku *celtal*⁹). Neke su riječi na granici između imenica i klasifikatora, što znači da te dvije skupine riječi mogu

⁸ Matasović (2001:105) navodi više takvih klasifikatora (naziva ih posvojnima) iz fidžijskoga dijalekta *boumaa* i objašnjava njihovo značenje: klasifikator *me-* upotrebljava se ako je posjedovani predmet nešto što se pije ili liže, klasifikator *'e-* ako je posjedovani predmet nešto što se jede, puši ili je kako drugačije izvanjski vezano za posjednika, klasifikator *o-* (*wo-*) ako posjednik ne konzumira predmet.

⁹ *Celtal* pripada celtalskoj grani majanskih jezika koji se govore u južnome Meksiku, Guatelami, Hondurasu i Nikaragvi (Matasović 2001:218).

interferirati. Osim toga uz neke imenice uopće ne dolaze klasifikatori (npr. uz vlastita imena, imenice koje označavaju vrijeme ili što nebrojivo), a uz druge može doći više različitih klasifikatora. Pripadnost istomu rodu ili istoj imeničkoj klasi realizira se kao podudaranje sročnosnih markera na imenici i na riječima koje su joj pridružene. Broj tako uspostavljenih sročnosnih razreda jednak je broju rodova/imeničkih klasa. Sročnosni se markeri pojavljuju kao prefiksi, sufiksi i infiksi i tvore zatvorene gramatičke sustave ekvivalentne sustavima koji se oblikuju na temelju broja i padeža. Dakle svaki se član tako uspostavljena sustava može odrediti kao komplement ostalih članova sustava: femininski sročnosni razred u hrvatskome jeziku onaj je razred koji nije maskulinski ni neutrumski. Klasifikatori su pak slobodni oblici koji s imenicom na koju se odnose ne tvore jedinstvenu morfološku jedinicu, nego se u istoj domeni¹⁰ pojavljuju kao samostalni elementi. Naposljetku domet obilježavanja pripadnosti istomu rodu ili istoj imeničkoj klasi nadilazi imenicu i zahvaća sve elemente domene koji su pridruženi imenici, a imaju kategoriju roda ili imeničke klase (pridjevi, pridjevske zamjenice, glagolski pridjevi, neki brojevi itd.). Za razliku od toga na klasifikatore ne referira nijedan drugi član domene osim imenice na koju se odnose.

Autori koji su se bavili klasifikacijom imenica (Ibrahim 1973; Corbett 1991, 1999; Zubin 1992; Senft 2000; Aikhenvald 2000; Hellinger—Bußmann 2003) rodove i imeničke klase tumače kao isti, formalni, tip klasifikacije, a sve ostale načine klasifikacije imenica kao semantički tip klasifikacije. No dok semantičke klasifikatore precizno odjeljuju, rodove i imeničke klase neki od njih gotovo poistovjećuju. Iako je princip grupiranja imenica u formalnim sustavima doista jednak i proizlazi iz sročnosti, razlika ipak ima. Jezici s rodnim sustavom imaju malen broj rodnih klasa (dvije do tri, naprimjer francuski i hrvatski jezik) i imenice ne moraju sadržavati rodne oznake klase kojoj pripadaju, ali uvijek zahtijevaju slaganje u rodu s pridruženim pridjevskim riječima.¹¹ Ako je riječ o imenicama koje označavaju ljude i neke životinje, pripadnost određenomu rodu nije uvijek posve arbitrarna, odnosno u velikome broju slučajeva pripadnost određenoj rodnoj klasi korespondira sa spolom referenata. U jezicima s imeničkim klasama (naprimjer u svahiliju) pripadnost određenoj skupini nije u imenica koje označavaju ljude (uvijek) obilježena specificiranjem roda, a broj

¹⁰ Termin *domena* upotrijebljen je prema Corbettu (2006:4, 55–57) i E. Moravcsik (1978:362–363) za sintaktičko okruženje u kojemu se pojavljuje sročnost (sintagma, rečenica, tekst).

¹¹ To slaganje može biti sintaktičko (formalno), odnosno prema gramatičkome rodu imenice i semantičko (značenjsko), odnosno prema referencijalnome rodu.

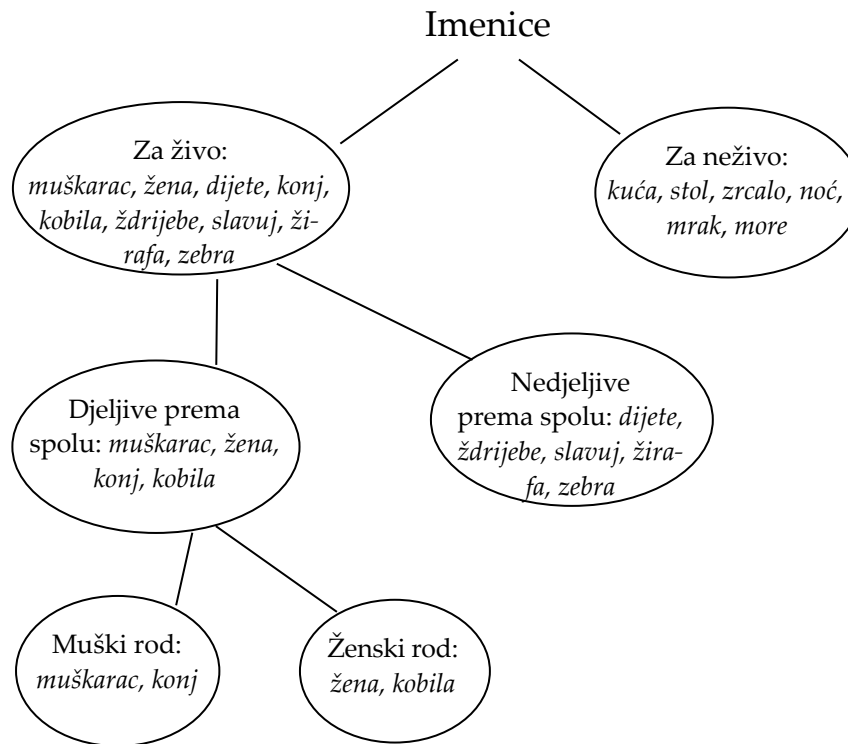
klasa mnogo je veći nego broj rodova (usp. Hellinger—Bußmann 2003:4—6). Hurskainen (2000:665) prigovara općoj praksi svođenja roda i imeničke klase na istu vrstu klasifikacijske tehnike. Drži da rodne sustave valja razlikovati od sustava imeničkih klasa jer postoje afrički jezici u kojima se istodobno pojavljuju oba ta načina klasifikacije. Dok su u rodnim sustavima transparentne opreke po živosti i spolu te su ujedno temelj podjele imenica na malen broj klasa, u sustavima imeničkih klasa važni su drugačiji kriteriji (oblik, brojivost, veličina, funkcija) i zato je broj klasa mnogo veći od broja rodova (Unterbeck 2000:xxvi).

Polarizaciju klasifikacijskih tehnika imenica na formalne i semantičke deaktualiziraju novi podaci o jezicima u kojima se istodobno pojavljuju oba tipa klasifikacije, a i činjenica da rodovi i imeničke klase nisu posve emancipirani od semantičkih obilježja kao što su živost i spol. Ne bi se smjelo inzistirati na strogim podjelama između formalne i semantičke motiviranosti pojedinih klasifikacija. Može se govoriti o formalnoj i neformalnoj realizaciji činjenice da neke imenice pripadaju istoj skupini (kako god se ona zvala), dakle o klasifikacijskim sustavima u kojima postoji sročnost i onima u kojima sročnost ne postoji.

Već je Royen (1929:266) primijetio da se u istome jeziku mogu pojaviti dva tipa imeničke klasifikacije. To se potvrđuje i u hrvatskome jeziku. Imenice se u hrvatskim gramatikama dijele s obzirom na rod (Maretić 1899; Brabec—Hraste—Živković 1952; Težak—Babić 1973 i druga izdanja; Silić—Pranjeković 2005) ili s obzirom na sklonidbeni obrazac (Barić i dr. 1995; Babić i dr. 1991; Raguž 1997). Dijagram 1. pokušaj je eksplikacije Corbettova razlikovanja semantičkih i morfoloških kriterija za dodjeljivanje roda ruskim imenicama (1991:34—43), čime se sugerira da klasifikacija imenica po rodovima ima semantičko ishodište. Imenice se u hrvatskome jeziku najprije s obzirom na živost dijele na one koje znače što živo i one koje znače što neživo; potom se one za živo dalje grupiraju prema tome jesu li djeljive s obzirom na spol ili nisu, odnosno postoji li posebna leksička jedinica za svaki spol; naposljetku imenice djeljive po spolu razvrstavaju se na one muškoga i ženskoga roda. Imenice koje označavaju što živo i imaju posebne leksičke jedinice za oba spola čine *semantičku jezgru* hrvatskoga rodnoga sustava, a sve ostale imenice ubrajaju se u *semantički ostatak* (Corbett 1991:8—13). Dakle u imenica iz semantičkoga ostatka rod je posve formalna (gramatička) kategorija koju određuje sintaktička sročnost i imenice mogu biti svih triju rodova; imenice iz semantičke jezgre mogu biti samo muškoga i ženskoga roda i u njih se ne može izbjeći relacija prema referencijalnoj kategoriji roda, pa se gramatički rod s referencijalnim može podudarati, može s njim biti u konfliktu ili se imenica može kolebati između dviju rodnih vrijednosti, gramatičke i referencijalne.

Dijagram 1. Podjela imenica na rodove u hrvatskome jeziku prema semantičkome kriteriju.

Upravo zato što se ne može izbjeći kontakt između gramatičkoga i referencijalnoga roda i što je nepodudaranje tih dviju rodnih kategorija u imenica s obilježjima [+ ljudsko] i [+ pojedinačno] glavni uzrok kolebanja između semantičke i sintaktičke sročnosti, klasifikacija imenica po rodovima sve se češće proglašava semantički motiviranom.¹² Uzme li se u obzir upisivanje semantičkih obilježja rodnoj klasifikaciji, slijedi da jedna klasifikacijska tehnika imenica u hrvatskome jeziku ima semantičko ishodište iako se načelno svrstava u formalne klasifikacijske sustave. Jedina klasifikacijska tehnika za koju bi se moglo ustvrditi da je posve gramatikalizira-

¹² Valja istaknuti da se naglašavanjem semantičkoga ishodišta rodne klasifikacije imenica nipošto ne implicira da je rod leksička kategorija ni da je njegova veza s izvanjezičnom činjenicom spola motivirana i reverzibilna. Isticanje semantičke naravi rodne klasifikacije (a ne same kategorije roda) u vezi je s podjelom imenica na semantičku jezgru i semantički ostatak, što predstavlja svojevrsnu statistiku distribucije imenica po rodovima.

na i da nema apsolutno nikakvu semantičku osnovu jest podjela imenica po deklinacijskim vrstama. Ono što pomalo začuđuje činjenica je da se ni u jednoj pregledanoj tipološkoj studiji o klasifikacijskim tehnikama imenica sklonidbeni tip ne navodi kao klasifikacijski kriterij; A. Aikhenvald (2000:13) čak izričito tvrdi da se »takva strategija imeničke kategorizacije [...] ne smatra klasifikatorom«¹³. Vjerojatno je razlog tomu gramatikalizirana narav takve podjele i potpuna odsutnost semantičkih kriterija. Bez obzira na to sklonidbeni će se tip u ovome radu smatrati klasifikacijskim kriterijem ravnopravnim rodu, i to kriterijem koji je osnova jedine potpuno formalne tehnike imeničke klasifikacije.

2. Definiranje roda sročnošću

Na početku je rada naglašeno da postoje određene poteškoće pri definiranju gramatičke kategorije roda. U svakome radu u kojemu se problematizira kakvo pitanje u vezi s rodom nezaobilazna je Hockettova definicija rodova kao imeničkih klasa »koje se odražavaju u vladanju riječi pridruženih imenicama« (Hockett 1958:231). Tako je rod određen kao kategorija sa sintaktičkom realizacijom koja se ne otkriva na samoj imenici, nego se očituje u reagiranju njezinih rodno varijabilnih modifikatora (usp. Ibrahim 1973; Anić 2009; Seiler 1986:110–111; Corbett 1991:1, 4;¹⁴ Zubin 1992:42; Barić 1989–1990:14;¹⁵ Barić i dr. 1995:101; Aikhenvald 2000:17, 19 itd.). Vidi se to u primjerima 12–13: hrvatske imenice *mama* i *tata* prema formalnoj klasifikaciji (deklinacijskome tipu) pripadaju istoj klasi (vrsti *e*), ali prema semantičkoj klasifikaciji (rodu) pripadaju različitim klasama (muškome i ženskomu rodu) i zato na svojim modifikatorima motiviraju markere različitih sročnosnih razreda:

- (12) Moj-ø drag-i tat-a otišao-ø je na odmor.
- (13) Moj-a drag-a mam-a vratio-a se s odmora.

Zbog toga se u brojnim autorima koji prihvaćaju sintaktičku definiciju roda nailazi na podjelu imenica na sročnosne razrede, a ne na rodove. Van Berkum (1996:15, 21) zaključuje da rod jest osobina svake pojedinačne imenice, ali da se ta osobina očituje tek na sintaktički povezanim riječima s kojima imenice tvore ograničen broj sročnosnih razreda (u primjeru 12 riječ

¹³ Termin *klasifikator* A. Aikhenvald (2000) rabi kao hiperonim za različite tehnike imeničke klasifikacije.

¹⁴ Corbett (1991:4) ističe kako činjenica da neki jezik ima tri roda implicira postojanje triju klasa imenica koje se razlikuju sintaktički, odnosno po načinu slaganja s pridruženim riječima.

¹⁵ Barić (1989–1990:14) konstatira da kategorija »roda raznih morfoloških vrsta dolazi do izražaja kad se uspostavi gramatička veza među riječima«.

je o maskulinskome sročnosnom razredu, a u primjeru 13 o femininskome sročnosnom razredu).

U ovome će se radu nastojati dokazati da definicija gramatičkoga roda sročnošću najbolje opisuje njegovu narav. Pitanje je, naravno, zašto bi takvo što uopće trebalo dokazivati. Naime pojavili su se neki pokušaji revizije i/ili diskvalifikacije Hockettove definicije roda (koju beskompromisno preuzima Corbett), pa će se primjerima iz hrvatskoga jezika pokušati opovrgnuti alternativna određenja roda. Nastojat će se pokazati da su ne-sintaktičke definicije roda vrlo ograničene i da se mogu potkrijepiti oskudnim korpusom imenica iz pojedinih jezika. To znači da valja osporiti stav da je rod morfološka ili derivacijska kategorija i dokazati da je univerzalan tumačenje roda ono sintaktičko.

B. Unterbeck (2000:xvi–xviii) pita se je li doista »slaganje s pridruženim riječima« univerzalan kriterij za određivanje roda i izdvaja Wurzelovu definiciju imeničke klasifikacije¹⁶ u kojoj se dopušta da se pripadnost klasi očituje i na samoj imenici.¹⁷ Zato ona uvodi razliku između dviju razina potvrđivanja pripadnosti klasi: prva je razina sama imenica, a druga je razina sročnost, odnosno realiziranje klase na riječima pridruženima imenici (Unterbeck 2000:xvii). Na prvoj se razini operira terminom *perspektivizator* ili *perspektivni marker*, što u hrvatskome jeziku odgovara gramatičkomu morfemu. Takvo morfološko određenje roda u hrvatskome jeziku nije primjenjivo jer isti gramatički morfem mogu imati imenice različitih rodova:

- (14) (moj- $\emptyset$) tat-a, (moj-a) mam-a, (moj-e) dob-a
- (15) (moj- $\emptyset$) otac- $\emptyset$, (moj-a) kći- $\emptyset$, (moj-e) dijete- $\emptyset$
- (16) (moj- $\emptyset$) Ant-e, (moj-a) Jel-e, (moj-e) mor-e

Na drugoj se razini pojavljuju *reflektori*, markeri sročnosti na riječima pridruženima imenici. Upravo se na toj razini može osmisliti precizno određenje roda u hrvatskome jeziku. Kao što se iz primjera 14–16 vidi, imenice jednakih perspektivizatora motiviraju na pridruženim riječima različite reflektore, što znači da su različitoga roda i da bi nas povodjenje za per-

¹⁶ »Eine Klassifizierung von Substantiven liegt dann vor, wenn die Substantive einer Sprache in eine begrenzte Anzahl von Klassen eingeteilt sind, wobei sich die Klassenzugehörigkeit zumindest in bestimmten Kontexten formal am Wort und/oder über das Wort hinaus auswirkt« [Klasifikacija imenica podrazumijeva da su imenice kojega jezika podijeljene u ograničen broj klasa, pri čemu se pripadnost klasi barem u određenim kontekstima očituje formalno na samoj riječi i/ili izvan nje.] (Wurzel 1986:77).

¹⁷ Još jedan razlog zbog kojega se rod ne bi smio poistovjećivati sa sročnošću jest činjenica da »sročnost nije privilegij roda« (Unterbeck 2000:xxx); ona podrazumijeva podudaranje i u drugim kategorijama: broju, padežu, licu.

spektivizatorima odvelo na pogrešan put. Na ovome se mjestu može uspostaviti veza s Corbettovim razlikovanjem otkrivenoga i skrivenoga roda (Corbett 1991:62–63): ako je rod imenice vidljiv iz perspektivizatora, tada je otkriven, a treba li se »provjeravati« na reflektorima, tada je skriven.

Morfološko određivanje roda, odnosno određivanje roda na samoj imenici, isto je što i prepoznavanje roda po gramatičkome morfemu. Silić (2004:482) naprimjer konstatira da se »imenice uvrštavaju u kategoriju roda po gramatičkoj ustrojstvenoj jedinici, tj. po gramatičkome morfemu«. Takva tumačenja dovode do poistovjećivanja roda i sklonidbene vrste, što su dvije posve različite imeničke kategorije. Baker (1992:90) ističe da rod i sklonidbena vrsta imenice pripadaju različitim dijelovima gramatike, sintaksi i morfologiji: »Sintaktičke informacije [...] indiciraju gramatički rod imenice; morfološke informacije [...] indiciraju sklonidbenu vrstu imenice.« Upravo se zato imenica sa svojim modifikatorima uvijek podudara u rodu, ali ne i u sklonidbenoj vrsti (*Moj-ø dobr-i tat-a došao-ø je po mene*) i potonje nije uvjet za sročnost. U hrvatskoj se literaturi o rodu često nailazi na nedovoljno razlikovanje ili čak poistovjećivanje roda i sklonidbene vrste (npr. Radčenko 2002; Silić 2004), pa se rod imenica izvodi iz sklonidbene vrste samo zato što se po toj vrsti sklanja velik broj imenica jednoga roda. Corbett – Fraser (2000) taj su nesporazum riješili tako da su rod koji prevladava u određenoj sklonidbenoj vrsti nazvali *zadanim rodom* (engl. *default gender*). Dakle to što u kojoj sklonidbenoj vrsti prevladavaju imenice jednoga roda, ne znači da se po istoj vrsti ne mogu mijenjati imenice kojega drugog roda. To potvrđuju primjeri 17–19 iz hrvatskoga jezika:

- (17) vrsta *a*: brat-ø, stol-ø, tabu-ø, ataše-ø, Mark-o, Hrvoj-e, dijete-ø, tele-ø, sel-o, mor-e
- (18) vrsta *e*: žen-a, mati-ø, Kat-e, tat-a, Stip-e, uj-o, zek-o, bral-e
- (19) vrsta *i*: kći-ø, noć-ø, jesen-ø, radost-ø¹⁸

Osim toga broj rodova i sklonidbenih tipova nije uvijek podudaran, pa se obično broj sklonidbenih tipova reducira na tri da bi korespondirao s brojem rodova. Istina je međutim da bismo morali govoriti o barem četiri imeničkim sklonidbama u hrvatskome (usp. Tafra 2004): četvrta je pridjevska sklonidba, odnosno sklonidba imenica nastalih konverzijom pridjeva. Sve se više spominje i peta, tzv. nulta sklonidba (Tafra 2004), odnosno sklonidba nesklonjivih imenica, no ona je nešto dalje od ulaska u kanon hrvatskih deklinacijskih vrsta nego pridjevska sklonidba imenica.

¹⁸ Jedino se vrsta *i* potpuno podudara sa ženskim rodom, no ta je imenička vrsta zatvorena i pripada joj najmanji broj (izbrojivih) imenica u hrvatskome jeziku (usp. Marković 2007), pa taj korpus nije dovoljan za procjenu naravi odnosa sklonidbenih vrsta i rodova.

Važno je istaknuti da su rod i sklonidba svakako dvije različite kategorije imenica, različite onoliko koliko je od njih različita treća inherentna imenička kategorija, broj, i da »nema univerzalnoga prioriteta za usmjerenost u relaciji« među njima (Doleschal 2000:125). Dakle niti je rod determiniran sklonidbenim tipom niti je sklonidbeni tip determiniran rodom.

Potvrđuje to i velik broj hrvatskih imenica u kojih je odnos sklonidbeneoga tipa i roda imenice toliko složen da se u razrješavanje konfuzije oko roda imenice mora, uz sročnosne modele (sintaktičku razinu), uključiti i značenje imenice (referencijalni rod) ili njezino podrijetlo (ako je riječ o posuđenicama). Neki slučajevi složenih odnosa između gramatičkoga i referencijalnoga roda i rodne kolebljivosti uopće vide se u primjerima 20–25:

- (20) Njd. *njuškalo* — Gjd. *njuškala* (muški i ženski referencijalni rod, muški i srednji gramatički rod)
On-o njuškal-o (Ana) opet se oglasil-o. (referencijalni ženski rod, gramatički srednji rod)
On-o njuškal-o (Martin) opet se oglasil-o. (referencijalni muški rod, gramatički srednji rod)
On-aj njuškal-o (Martin) opet se oglasio-ø. (referencijalni muški rod, gramatički muški rod)
*On-aj njuškal-o (Ana) opet se oglasio-ø. (referencijalni ženski rod, gramatički muški rod)
- (21) Njd. *varalica* — Gjd. *varalice* (muški i ženski referencijalni rod, muški i ženski gramatički rod)
On-a varalic-a (Ana) opet nas je prevaril-a. (referencijalni ženski rod, gramatički ženski rod)
On-a varalic-a (Martin) opet nas je prevaril-a. (referencijalni muški rod, gramatički ženski rod)
On-aj varalic-a (Martin) opet nas je prevario-ø. (referencijalni muški rod, gramatički muški rod)
*On-aj varalic-a (Ana) opet nas je prevario-ø. (referencijalni ženski rod, gramatički muški rod)
- (22) Njd. *curetak* — Gjd. *curetk-a* (referencijalni ženski rod, gramatički muški rod)
Naš-ø se curetak-ø (Ana) zaigrao-ø. (referencijalni ženski rod, gramatički muški rod)
*Naš-a se curetak-ø (Ana) zaigral-a. (referencijalni ženski rod, gramatički ženski rod)

- (23) Njd. *kolega* — Gjd. *kolege* (referencijalni muški rod, gramatički muški i ženski rod)
Nov-i je koleg-a došao-ø u ured. (referencijalni muški rod, gramatički muški rod)
*Nov-a je koleg-a došl-a u ured. (referencijalni muški rod, gramatički ženski rod)
Nov-i su koleg-e došl-i u ured. (referencijalni muški rod, gramatički muški rod)
Nov-e su koleg-e došl-e u ured. (referencijalni muški rod, gramatički ženski rod)
- (24) Njd. *momčina* — Gjd. *momčine* (referencijalni muški rod, gramatički muški i ženski rod)
Naš-ø momčin-a naučio-ø je plivati. (referencijalni muški rod, gramatički muški rod)
Naš-e momčin-e naučil-e su plivati. (referencijalni muški rod, gramatički ženski rod)
- (25) Njd. *finale* — Gjd. *finala* (gramatički muški i srednji rod)
Ov-o final-e igral-o se u teškim uvjetima. (srednji rod)
Ov-aj final-e igrao-ø se u teškim uvjetima. (muški rod)

Riječ je o dvorodnim¹⁹ i hibridnim²⁰ imenicama kojih u hrvatskome jeziku ima nezanemarivo mnogo. U njih se dakle gramatički rod nikako ne može odrediti s pomoću morfoloških markera, nego se otkriva na rodno flektivnim riječima pridruženima imenici. Svaki će izvorni govornik rod tih ime-

¹⁹ Više je različitih načina na koje dvorodne imenice (*dvorodovne imenice* prema Ta fra 2005, 2007) ostvaruju svoju dvorodnost (usp. Pišković 2009). U ovome su slučaju zanimljive one koje imaju oba referencijalna roda (i muški i ženski) i dva gramatička roda (muški i ženski, npr. *varalica, izdajica, ubojica, budala*, ili muški i srednji, npr. *njuškalo, zanovijetalo, blebetalo*) te one bez referencijalnoga roda, ali dvostruka gramatičkoga roda (*bol, garež, finale, torzo*).

²⁰ Riječ je o imenicama koje označavaju što živo, dakle imaju i gramatički i referencijalni rod, a pri njihovu slaganju s pridjevskim riječima postoji konflikt između semantičkih i formalnih kriterija (Corbett 1991:183–184; Doleschal 2000). Naime te imenice imaju stabilan referencijalni rod (ili muški ili ženski), ali formalno pripadaju sklonidbenomu tipu u kojemu većina imenica za živo referira na bića suprotnoga spola: imenice *kolega, mladoženja, momčina, papa* imaju stabilan muški referencijalni rod, a sklanjaju se po vrsti *e* u kojoj je zadani rod ženski; imenice *curetak, curičak, djevojčuljak, djevojčurak* imaju stabilan ženski referencijalni rod, a sklanjaju se po vrsti *a* u kojoj je zadani rod muški. Pritom se u nekih hibridnih imenica kao posljedica konflikta semantičkoga i formalnoga kriterija javlja kolebanje već pri slaganju s atributnim meta-ma (*naše/naši kolege, naš/naša momčina*), dok se u drugih takvo kolebanje može pojaviti tek pri tzv. daljoj sročnosti (usp. Babić 1998:13–14), odnosno pri slaganju s anaforičkim odnosnim i ličnim zamjenicama (*curetak... koji/koja, djevojčuljak... on/ona*).

nica utvrditi tako da uz njih uvrsti pokaznu ili posvojnu zamjenicu ili opisni pridjev, a ne da promatra njihov dočetak, što je vrlo važan podatak za psiholingvistički opis kategorije roda (usp. Van Berkum 1996).

O definiranju roda sročnošću dvojile su još neke autorice osim B. Unterbeck jer iz takve definicije proizlazi da rod nema nikakvu drugu funkciju osim motiviranja sročnosti. D. Weber (2000:495–496) i P. M. Vogel (2000:488) ističu da rod nije jedina kategorija koja producira sročnost, nego to čine i broj i padež. No zanimljivo je da se pri definiranju tih dviju kategorija uopće ne spominje njihov utjecaj na sročnost, dok je za određenje roda sročnost ključan (i jedini) element.

U pokušaju da rod emancipira od sročnosti Unterbeck (2000:xxxv) naglašava da elementi koji sudjeluju u tvorbi zbirnih i apstraktnih imenica u njemačkome jeziku (npr. sufiksi *-schaft*, *-keit*, *-heit*) imaju vrlo »čistu vezu« s rodom. Zato se ona slaže s D. Weber (2000) da bi tvorbu riječi valjalo izučavati u vezi s rodom i predlaže da se govori o »maskulinskoj, femininskoj i neutrumskoj derivaciji«. Weber (2000:504) tvrdi da su sufiksi usko povezani s pojedinim rodovima i da ih treba promatrati kao »novu generaciju rodnih markera«. Ako je tako i u drugim jezicima, odnosno ako se može govoriti o derivacijskome kriteriju određivanja roda uopće, otkriva se još jedan mehanizam njegova funkcioniranja koji bi mogao ugroziti Hockettovo definiranje te kategorije sročnošću. Da bi se provjerila vrijednost takva pokušaja osporavanja sintaktičke definicije roda, ista je metoda ovdje primijenjena na hrvatski jezik: ispitano je kako su sufiksi za tvorbu imenica koje znače što neživo distribuirani po rodovima²¹ i je li svaki od tih sufikasa jednoznačno i jasno rodno obilježen. Istraživanjem se došlo do spoznaje da su sufiksi doista jednoznačno povezani s određenim rodom i da broj takvih imenica doista nije zanemariv. Postoji samo jedan sufiks (-ø) koji uspostavlja odnos s dvama rodovima, muškim (*dogovor-ø*, *nastup-ø*, *začin-ø*, *prilaz-ø*, *narod-ø*) i ženskim (*zapovijed-ø*, *misao-ø*, *pomoć-ø*, *zabit-ø*). U primjerima 26–28 nekoliko je ilustracija podrazumijevane veze određenoga sufiksa s određenim rodom u hrvatskome jeziku.

- (26) sufiks **-aj-ø/-jaj-ø** – muški rod (*do-živ-jaj-ø*, *na-tjec-jaj-ø*, *u-god-jaj-ø*, *dotic-aj-ø*, *is-prat-jaj-ø*, *u-tjec-aj-ø*, *na-mjest-jaj-ø*, *u-red-jaj-ø*); sufiks **-(a)k-ø** – muški rod (*borav-ak-ø*, *u-stan-ak-ø*, *iz-lož-ak-ø*, *u-štip-ak-ø*, *o-puš-ak-ø*);
sufiks **-ik-ø/-nik-ø** – muški rod (*prazn-ik-ø*, *u-manj-en-ik-ø*, *dnev-nik-ø*, *čaj-nik-ø*, *hod-nik-ø*, *rud-nik-ø*, *kol-nik-ø*);

²¹ Ispitala sam distribuciju sufikasa za tvorbu apstraktnih, glagolskih, mjesnih i zbirnih imenica te imenica za stvari po rodovima u hrvatskome jeziku (prema Babić 2002).

- (27) sufiks **-a** — ženski rod (*pobjed-a, do-bav-a, klevet-a, bran-a, kopč-a, pod-log-a, o-sam-a*); sufiks **-ic-a/-nic-a** — ženski rod (*iver-ic-a, sapun-ic-a, šljiv-ov-ic-a, trg-nic-a, rav-n-ic-a, u-već-an-ic-a, kril-at-ic-a, ćiril-ic-a, tuđ-ic-a, ikav-ic-a*); sufiks **-ij-a** — ženski rod (*astrolog-ij-a, filozof-ij-a, ideolog-ij-a, fot-o-graf-ij-a, rezb-ar-ij-a, slik-ar-ij-a; vin-ar-ij-a, žup-an-ij-a, prostor-ij-a, stol-ar-ij-a, lonc-ar-ij-a*); sufiks **-ost-ø** — ženski rod (*naivn-ost-ø, mlad-ost-ø, bojaz-ljiv-ost-ø, ljud-sk-ost-ø*);
- (28) sufiks **-išt-e** — srednji rod (*dvor-išt-e, sajm-išt-e, izlet-išt-e, led-išt-e, tal-išt-e, tež-išt-e*); sufiks **-j-e** — srednji rod (*klas-j-e, otok-j-e, grm-j-e; grob-j-e, na-sel-j-e, o-krug-j-e, pri-mir-j-e, protu-rjek-j-e, za-tih-j-e*); sufiks **-stv-o** — srednji rod (*rob-stv-o, brat-stv-o, šum-ar-stv-o, grad-jan-stv-o, plem-stv-o, svećen-stv-o, ministar-stv-o, u-red-nik-stv-o*)

Iako bi se na temelju niza sličnih primjera moglo zaključiti da se sve informacije potrebne za određivanje roda nalaze na samoj imenici, odmah se valja suočiti s ograničenjima. Prvo, u svim se primjerima tobožnjega derivacijskoga otkrivanja roda sufiksadni morfem mora navesti zajedno s flektivnim morfemom jer se naprimjer na sufiksadni morfem *-j-* može nadovezati i gramatički morfem *-e* (*klas-j-e, otok-j-e*) i gramatički morfem *-a* (*krad-j-a, grad-j-a*). To znači da se rod ne izlučuje iz derivacijskoga, nego iz gramatičkoga morfema i da pokušaj osporavanja sintaktičke definicije roda ponovno završava na nekorektnome poistovjećivanju roda s gramatičkim morfemom imenice u nominativu jednine. Drugo, o derivacijskome se kriteriju može govoriti samo u vezi s tvorenicama, točnije sufiksadnim izvedenicama, i to samo onim sufiksadnim izvedenicama koje znače što neživo. Tako se zanemaruje velik broj sufikasa za tvorbu imenica koje znače što živo, a ti sufiksi nemaju ni približno tako jednostavan odnos prema rodu kao sufiksi za tvorbu imenica koje označuju što neživo. Naprimjer sufiksom *-e* izvode se imenice i muškoga (*Ant-e, Jur-e, Stip-e*) i ženskoga roda (*An-e, Jel-e, Kat-e*); sufiksom *-a* imenice i ženskoga (*Kat-a, Stan-a, unuk-a, kum-a, gosp-a*) i muškoga roda (*Grg-a, Jur-a, djed-a, šur-a*). Treće, na tvorbeno nemotivirane imenice takva se pravila nikako ne mogu primijeniti, pa je korpus za potvrdu nadmoći derivacijskoga kriterija nad sintaktičkim u definiranju roda, koji se isprva čini golem, zapravo sveden na sufiksadne izvedenice koje označuju što neživo.

Upravo zato valja naglasiti da se narav gramatičkoga roda u tipološkom smislu ispituje na jednostavno i precizno definiranome materijalu. Prema Corbettu (1991) najprije se odvoje imenice koje čine *semantičku jezgru* (imenice za živo s leksičkom kategorijom roda, odnosno s posebnim leksičkim jedinicama za muški i ženski rod) od onih koje čine *semantički ostatak* (imenice za neživo i imenice za živo bez leksičke kategorije roda). Iako

je zanimljivo promatrati kako referencijalni rod utječe na gramatički rod imenica iz semantičke jezgre, prava se narav gramatičkoga roda utvrđuje na tvorbeno nemotiviranim imenicama iz semantičkoga ostatka koje znače što neživo. U toj velikoj skupini imenica gramatički rod nije kontaminiran referencijalnim rodnom i nema derivacijskih morfema ni »transparentnih dočeta« koji bi mogli navesti na pogrešan put morfološkoga ili derivacijskoga određivanja roda.

Izabere li se upravo takav korpus, doći će se do zaključka da je rod takvih imenica moguće odrediti samo konstruiranjem domene u kojoj će se uz njih uvrstiti rodno flektivni modifikatori. Kao primjer mogu poslužiti parovi imenica jednakih dočeta: *avet* – *krevet*, *sol* – *bol*, *zabit* – *habit*, *jesen* – *busen*, *kost* – *most*, *misao* – *smisao*, *raskoš* – *ološ*, *kola* – *škola*, *kolica* – *polica*. Iako su im desne strane na kojima u hrvatskome jeziku dolaze sufixi i gramatemi podudarne, rodovi su im različiti, što znači da nikakav marker na samim imenicama ne utječe na određivanje njihova roda, nego se on provjerava na rodno flektivnim riječima koje su pridružene imenicama (primjer 29).

(29) Ov-a je avet- $\emptyset$ bil-a dobr-a. Ov-aj je krevet- $\emptyset$ bio- $\emptyset$ dobar- $\emptyset$.

Ov-a je sol- $\emptyset$ bil-a dobr-a. Ov-aj je bol- $\emptyset$ bio- $\emptyset$ jak- $\emptyset$. Ov-a je bol- $\emptyset$ bil-a tešk-a.

Ov-e su hlač-e bil-e skup-e. Ov-o je mač-e- $\emptyset$ bil-o bolesn-o.

Ov-a su kol-a bil-a star-a. Ov-a je škol-a bil-a nov-a.

3. Zaključno o rodu kao sintaktičkoj kategoriji

Nakon pokušaja obrane sintaktičke definicije roda valja spomenuti još jedno zanimljivo tumačenje uvjetovanosti roda sročnošću. Razmišljajući o tome zašto je od svega »povijesnoga jezičnog otpada« baš rod sačuvan do danas, Dahl (2004:201–202) polazi od višestrukoga ponavljanja sročnosnih markera u istoj domeni. U rečenici *T-a drag-a djevojk-a doista je bil-a ljubazn-a prema nama* pet se puta ponavlja marker *-a* koji jamči pripadnost femininskomu sročnosnom razredu. Gramatičkih je morfema u jeziku mnogo manje nego leksičkih morfema; predvidljivi su, a mnogi su od njih i izbrojivi. Stoga se nameće pitanje jesu li uopće potrebne takve predvidljive jedinice u jeziku ili, još bolje, zašto se ponavljaju. I Dahl (2004:202) i Wunderlich (1994:32) povezuju rod s »mehanizmom provjere grešaka« (engl. *error-checking mechanism*), koji podrazumijeva opetovane i često redundantne kontrole neke imeničke kategorije. To se u vezi s rodnom manifestira

kroz sročnost: stalno se ponavljaju gramatički markeri istoga roda na različitim riječima pridruženima imenici i tako se osigurava i potvrđuje pripadnost istomu sročnosnom razredu.

Zbog determiniranosti gramatičkoga roda sročnošću nije posve neutemeljeno očekivati da se naziv *rod* zamijeni sintagmom *sročnosni razred*. U polisemnoj se strukturi leksema *rod* nalaze neka značenja opterećena brojnim konotacijama koje najčešće dovode do poistovjećivanja gramatičkoga i referencijalnoga roda, odnosno gramatičke klase i izvanjezične biološke činjenice spola. Osim toga zamjenjivanjem naziva *rod* sintagmom *sročnosni razred* pažnja se usmjerava na fundamentalnu funkciju gramatičkoga roda, a to je motiviranje sročnosti.

Corbett je (1999:163) gramatički rod nazvao fascinantnom kategorijom, a možda je ono što ga čini takvim međuigra dvaju po koječemu oprečnih mehanizama koji ga određuju: s jedne strane rodni sustavi »teže utemeljenosti na konceptualnim kategorijama kao što su živost, ljudskost, spol« (Spencer 2002:282), a s druge se strane oblikuju kao strogi »gramatikalizirani sustavi slaganja« (Aikhenvald 2000:19). Potonje iziskuje »paradigmatSKU organizaciju«, a konceptualne se kategorije takvoj organizaciji opiru (Spencer 2002:282). Stoga nije neobično što definicija gramatičkoga roda ni danas nije stabilna, univerzalna i općeprihvaćena, nego se neprestano promišlja i revidira. Međutim zasad se čini da suverenost pedesetak godina stare Hockettove definicije ne mogu ugroziti pokušaji morfološkoga i derivacijskoga određenja roda koji ostaju nedorečeni i primjenjivi na oskudan korpus imenica jednoga jezika.

Literatura

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2000. *Classifiers. A Typology of Noun Categorization Devices*. Oxford : Oxford University Press. 535 str.
- Anić, Vladimir. 2009. *Naličje kalupa*. Zagreb : Disput. 725 str. Priredio Ivan Marković.
- Babić, Stjepan. 1998. *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb : Matica hrvatska. 121 str.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. III. poboljšano izdanje. Zagreb : Globus — HAZU. 618 str.
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Ivo Škarić, Stjepko Težak. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb : Globus. 597 str.
- Baker, Mark C. 1992. Morphological Classes and Grammatical Organization. U knj. Booij & Van Marle 1992, 89–106.

- Barić, Eugenija. 1989–1990. Ženski mocijski parnjak kao funkcionalna komunikacijska kategorija. *Jezik* 37, 12–21.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga. 683 str.
- Beck, Rose Marie. 2003. Perceptions of Gender in Swahili Language and Society. U knj. Hellinger & Bußmann 2003, 311–337.
- Bender, Emily M., Melanie Siegel. 2005. Implementing the Syntax of Japanese Numeral Classifiers. U knj. Su i dr. 2005, 626–635.
- Booij, Geert, Jaap Van Marle (ur.). 1992. *Yearbook of Morphology 1991*. Dordrecht – Boston – London : Kluwer Academic Publishers. 268 str.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković. 1952. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga. 296 str.
- Bright, William (ur.). 1992. *International Encyclopedia of Linguistics*. New York – Oxford : Oxford University Press. 1856 str.
- Brown, Keith, Jim Miller (ur.). 1999. *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*. Amsterdam : Elsevier. 508 str.
- Corbett, Greville G. 1991. *Gender*. Cambridge : Cambridge University Press. 363 str.
- Corbett, Greville G. 1999. Gender and Gender Systems. U knj. Brown & Miller 1999, 163–169.
- Corbett, Greville G. 2006. *Agreement*. Cambridge : Cambridge University Press. 348 str.
- Corbett, Greville G., Norman M. Fraser. 2000. Default Genders. U knj. Unterbeck i dr. 2000, 55–97.
- Craig, Colette G. (ur.). 1986. *Noun Classes and Categorization*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 481 str.
- Dahl, Östen. 2004. *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 333 str.
- Dixon, R. M. W. 1982. *Where Have All the Adjectives Gone? And Other Essays in Semantics and Syntax*. Berlin : Mouton. 256 str.
- Dixon, R. M. W. 1986. Noun Classes and Noun Classification in Typological Perspective. U knj. Craig 1986, 105–112.
- Doleschal, Ursula. 2000. Gender Assignment Revisited. U knj. Unterbeck i dr. 2000, 117–165.
- Greenberg, Joseph H., Charles A. Ferguson, Edith A. Moravcsik (ur.). 1978. *Universals of Human Language IV. Syntax*. Stanford : Stanford University Press. 667 str.
- Hasada, Rie. 1995. Number System in Japanese. *Workshop on Grammatical Categories* (predavanje). Canberra : Australian National University.

- Heine, Bernd. 1982. African Noun Class Systems. U knj. Seiler & Lehmann 1982, 189–216.
- Hellinger, Marlis, Hadumod Bußmann (ur.). 2003. *Gender Across Languages III*. Amsterdam — Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 391 str.
- Hockett, Charles F. 1958. *A Course in Modern Linguistics*. New York : The Macmillan Company. 621 str.
- Hurskainen, Arvi. 2000. Noun Classification in African Languages. U knj. Unterbeck i dr. 2000, 665–687.
- Ibrahim, Muhammad Hassan. 1973. *Grammatical Gender. Its origin and development*. Hague — Paris : Mouton. 113 str.
- Lukač, Stjepan (ur.). 2009. *Hrvatski Kupido: zbornik radova*. Budimpešta : Hrvatska samouprava II. okruga. 178 str.
- Lukežić, Irvin (ur.). 2004. *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani, održanog u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002*. Rijeka : Filozofski fakultet u Rijeci. 640 str.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb : Štampa i naklada knjižare L. Hartmana. 700 str.
- Marković, Ivan. 2007. Do kosti. Imenice hrvatske *i*-sklonidbe. *Lahor* 2, 14–36.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb : Matica hrvatska. 334 str.
- Moravcsik, Edith A. 1978. Agreement. U knj. Greenberg, Ferguson & Moravcsik 1978, 331–374.
- Pišković, Tatjana. 2009. Dvorodne imenice u hrvatskome standardnom jeziku. U zb. Lukač 2009, 31–39.
- Radčenko, Marina. 2002. Mocijska tvorba u hrvatskom i ruskom jeziku. *Suvremena lingvistika* 28, 195–203.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada. 466 str.
- Royen, Gerlach. 1929. *Die nominalen Klassifikations-Systeme in den Sprachen der Erde. Historisch-kritische Studie, mit besonderer Berücksichtigung des Indo-Germanischen*. Mödling : Anthropos. 1030 str.
- Seiler, Hansjakob. 1986. *Apprehension. Language, Object, and Order. Part III: The Universal Dimension of Apprehension*. Tübingen : Gunter Narr Verlag. 202 str.
- Seiler, Hansjakob, Christian Lehmann (ur.). 1982. *Apprehension: Das sprachliche Erfassen von Gegenständen. Teil I: Bereich und Ordnung der Phänomene*. Tübingen : Gunter Narr Verlag. 321 str.

- Senft, Gunter (ur.). 2000. *Systems of nominal classification*. Cambridge : Cambridge University Press. 360 str.
- Senft, Gunter. 2000. Introduction. U knj. Senft 2000, 1–10.
- Senft, Gunter. 2000. What do we really know about nominal classification systems?. U knj. Senft 2000, 11–49.
- Silić, Josip. 2004. Mocijska tvorba u hrvatskome jeziku. U zb. Lukežić 2004, 481–486.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga. 422 str.
- Su, Keh-Yih i dr. (ur.). 2005. *Natural language processing: IJCNLP 2004. First International Joint Conference. Hainan Island, China, March 22–24, 2004. Revised Selected Papers*. Berlin – Heidelberg : Springer-Verlag. 835 str.
- Spencer, Andrew. 2002. Gender as an Inflectional Category. *Journal of Linguistics* 38, 279–312.
- Tafra, Branka. 2004. Dopune hrvatskoj gramatici (uz 400. obljetnicu prve hrvatske gramatike). *Jezik* 51, 169–176.
- Tafra, Branka. 2005. *Od riječi do rječnika*. Zagreb : Školska knjiga. 318 str.
- Tafra, Branka. 2007. Broj i rod ispočetka. *Filologija* 49, 211–233.
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić. 1973. *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*. VI. prerađeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga. 287 str.
- Unterbeck, Barbara. 2000. Gender: New Light on an Old Category. U knj. Unterbeck i dr. 2000, xv–xlvi.
- Unterbeck, Barbara, Matti Rissanen, Terttu Nevalainen, Mirja Saari (ur.). 2000. *Gender in Grammar and Cognition*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter. 836 str. (Trends in Linguistics, Studies and Monographs 124)
- Van Berkum, Johannes Josephus Augustinus. 1996. *The Psycholinguistics of Grammatical Gender*. Nijmegen : Nijmegen University Press. 219 str.
- Vogel, Petra Maria. 2000. Nominal Abstracts and Gender in Modern German. U knj. Unterbeck i dr. 2000, 461–493.
- Weber, Doris. 2000. On the Function of Gender. U knj. Unterbeck i dr. 2000, 495–509.
- Wunderlich, Dieter. 1994. Towards a Lexicon-based Theory of Agreement. *Theoretical Linguistics* 20, 1–35.
- Wurzel, Wolfgang. 1986. Die wiederholte Klassifikation von Substantiven. Zur Entstehung von Deklinationenklassen. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft, und Kommunikationsforschung* 39, 76–96.
- Zubin, David A. 1992. Gender and Noun Classification. U knj. Bright 1992, 41–43.

The syntactic nature of grammatical gender

Abstract

Whenever some aspect of grammatical gender is discussed, the following definition of Charles Hockett (1958) is cited: "Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words." Thus gender is defined as a category with a syntactic realization which is not revealed in the noun itself but rather is reflected in the behavior of the noun's gender-variable modifiers. This paper will attempt to prove that a definition of grammatical gender in terms of agreement is the best way of describing this category's nature. There have been some attempts to revise and/or disqualify Hockett's grammatical gender definition, and so we will try to disprove any alternative definitions of gender by using examples from the Croatian language. We will argue that non-syntactic definitions of grammatical gender are extremely limited and can be supported only in terms of a deficient corpus of nouns in a language. This calls for an attempt to challenge the prevailing assumption that gender is a morphological or derivational category and to prove that a universal explanation of grammatical gender must be syntactic.

Ključne riječi: klasifikacija imenica, gramatički rod, sklonidbena vrsta, sročnost, sročnosni razredi

Key words: nominal classification, grammatical gender, declension type, agreement, agreement classes